

Sateenkaariväestö ja sosioekonomiset erot – lapset ja nuoret

Johanna Pakkanen 2023

1. Aluksi

Tämä selvitys on sateenkaari-ihmisiin kuuluvia lapsia ja nuoria koskeva lisäosa Setan selvitykseen sateenkaariväestön sosioekonomisista eroista. Tämän selvityksen lopusta löytyvät suositukset, jotka koskevat poliittikkatoimia ja tutkimustiedon tarvetta. Sateenkaarivanhempien muodostamien perheiden kysymyksiä käsitellään aikuisia koskevassa kyselyssä.

Suomessa lasten ja nuorten sosioekonomisista eroista löytyy enemmän tutkimustietoa kuin aikuisista. Tämä on muun muassa aktiivisten tutkijoiden, toistuvasti toteuttavan kouluterveyskyselyn ja siitä tehtyjen analyysien leviämisen ansiota. Kouluterveyskysely on laajuudeltaan niin kattava, että siitä saatavat tiedot sateenkaarilasten ja -nuorten vastauksista ovat tilastollisesti merkittäviä. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitoksen (THL) joka toinen vuosi toteuttamaan kouluterveyskyselyyn osallistuvat perusopetuksen 4. ja 5. vuosiluokan oppilaat, perusopetuksen 8. ja 9. vuosiluokan oppilaat, lukiokoulutuksen 1. ja 2. vuoden opiskelijat sekä ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden alle 21-vuotiaat opiskelijat.

2. Sateenkaarilasten ja -nuorten hyvinvointi

Eri kansainvälisistä tutkimuksista tiedetään, että sateenkaarinuorten hyvinvointiin vaikuttavat paitsi kouluilmapiiiri ja sytjinnälle altistuminen eri toimintaympäristöissä myös muun muassa ystävien ja perheen tuki. Vanhemmat voivat suhtautumisellaan tukea seksuaalivähemmistönuoren elämää tai aiheuttaa hänelle stressiä. Kouluilmapiiirillä on vaikutusta sateenkaarinuorten masennusoireiluun ja itsemurhariskiin: vähemmistöihin myönteisesti suhtautuvassa ilmapiiirissä oireilu on merkitsevästi vähäisempää.¹ Näitä tuloksia tukevat myös kouluterveyskyselyjen tulokset ja Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? -raportti vuodelta 2014². Perheen pienituloisuus kytkeytyy tuoreen tutkimuksen mukaan nuorten itsensä vahingoittamisen riskiin Suomessa. Vanhempien matala koulutus myös liittyi usein siihen, etteivät lapset ja nuoret päätyneet psykiatriseen hoitoon itsensä vahingoittamisen jälkeen, toisin kuin korkeasti koulutettujen vanhempien lapset.³ Meillä ei kuitenkaan ole tietoa risteävistä eroista eli siitä, lisääntykö itsetuhoisuus erityisesti niillä sateenkaarinuorilla, joiden lapsuudenperhe on pienituloinen tai joiden perheessä on kasautuvaa huono-osaisuutta.

Kouluterveyskyselystä 2019 ilmenee, että kiusaamis- ja väkivaltakokemukset ovat yleisempiä sateenkaarinuorten keskuudessa kuin muilla nuorilla koskien fyysistä uhkaa ja seksuaalista häirintää, seksuaalista väkivaltaa sekä henkistä ja fyysistä väkivaltaa vanhempien ja muiden huolta pitävien taholta. Sateenkaarinuorista **erityisesti sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret kertoivat kokeneensa koulukiusaamista ja fyysistä uhkaa** muita nuoria useammin. Sateenkaarinuoret kokivat saavansa muita nuoria harvemmin tukea ja

apua hyvinvointiinsa kouluterveydenhoitajalta, lääkäriltä, psykologilta, kuraattorilta ja opettajalta.⁴ Huonot kokemukset koulusta voivat vaikuttaa nuorten koulutusvalintoihin ja tulevaisuuteen.

Vuonna 2019 sateenkaarinuorten ja muiden nuorten välillä erot hyvinvoinnissa ja koulu-uupumuksessa olivat merkittäviä ja vuonna 2021 erot ovat kasvaneet (katso luku Koronapandemia ja poikkeusaika). Vuoden 2019 kouluterveyskyselyssä **erityisen haavoittuvaisessa asemassa vaikuttivat olevan nuoret, joilla on ulkomaalaistausta⁵ tai joiden perheen taloudellinen tilanne on huono – jatkotutkimukset aiheesta kuitenkin puuttuvat⁶**. Myöskään kodin ulkopuolelle sijoitettujen sateenkaarilasten tilanteista ja hyvinvoinnista ei löydy tutkimusta.

3. Koulutusvalinnat

Suomessa sukupuoli ja sosioekonominen tausta vaikuttavat yleisesti nuorten koulutusvalintoihin siirryttäessä toiselle asteelle. Tämä näkyy erityisesti ammatillisissa opinnoissa, sillä ne ovat Suomessa vahvasti sukupuolittuneet. Myös seksuaalinen suuntautuminen vaikuttaa koulutusvalintoihin.⁷

Jukka Lehtosen tutkimuksessa luokka-asema näkyi ei-heteroseksuaalisten nuorten tarinoissa, kun tarkasteltiin heidän toisen asteen koulutusvalintojaan: **keskiluokkaisemman taustan omaavat pitivät lukiokoulutusta itsestään selvempänä vaihtoehtona kuin työväenluokkataustaiset, jotka arvostivat myös ammatillista koulutusta**. Useimmat ei-heteroseksuaaliset ja transnuoret vaikuttivat noudattavan heihin kohdistuvia odotuksia koulutusvalintojen suhteen. Kuitenkin **osa aikuisista transnaisista ja ei-heteroseksuaalisista miehistä vierasti miesenemmistöisiä ammatillisen koulutuksen aloja**, ja he olivat kiinnostuneempia nais-enemmistöisille aloille hakeutumisesta.

Oletukset syrjinnän yleisyydestä vaikuttavat sateenkaarinuorten tulevaisuuden suunnitteluun⁸. Työelämän yhdenvertaisuuden lisääminen onkin olennaista nuorten elämänratkaisujen näkökulmasta. Osa Lehtosen tutkimuksessa haastatelluista kertoi välttävänsä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kannalta kielteiseksi leimautuneita aloja, osa kertoi suosivansa aloja, jotka he mielsivät myönteisiksi.⁹ Transvestiiteilla korostuivat vastauksissa pikemminkin miestapaisten odotusten toteuttaminen kuin niiden haastaminen, mutta osa katui valintojaan myöhemmin.¹⁰

Koulutusvalintoihin vaikuttaa osaltaan seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoleen liittyvä **koulukiusaaminen, jonka myötä nuori päättyy koulun vaihtamiseen tai keskeyttämiseen**. Lehtosen analyysissa nousi teemana esiin myös sekava minäkuva, hankala elämäntilanne ja niihin liittyvät elämäntilanteen ongelmat. Osin ne kietoutuivat ei-heteroseksuaalisen minäkuvan rakentamiseen, siitä kertomiseen tai ensimmäisten ei-

heteroseksuaalisten ihmissuhteiden aloittamiseen. **Koulutusvalintoihin vaikuttavat myös muutot:** muutto ongelmallisesti suhtautuvien vanhempien luota pois tai muutto kotipaikkakunnalta isompaan, ilmapiiriltään vapaampaan kaupunkiin tai mahdollisen kumppanin luokse.¹¹ Kun osa sateenkaarinuorista pyrkii varhaisempaan itsenäistymiseen kuin ikätoverinsa, he saattavat aloittaa työuran aikaisin itsenäisen asumisen mahdollistamiseksi.¹² Tällä voi olla merkitystä työuran ja työelämäaseman määräytymiselle. **Sosioekonominen tausta siis vaikuttaa sateenkaarinuorten valintoihin ja samalla sateenkaariväestöön kuulumisen voi vaikuttaa valintoihin:** näillä valinnoilla voi olla seurauksia sosioekonomiseen asemaan.

Sukupuolivähemmistöjen asemaa työelämässä käsitelleessä kyselyssä vastaajien koulutustaso oli muuta väestöä matalampi: vain peruskoulun tai lukion käyneitä oli vastaajissa 23,7 % (54 henkilöä). Heistä lähes puolet (24 henkilöä) oli yli 25-vuotiaita, joten tilanne ei selity vain ikävaiheella.¹³ **Suomesta puuttuu tutkimustieto koulutus- ja työelämävalintojen pitkäaikaisista vaikutuksista sateenkaariväestön yhteiskunnalliseen asemaan ja erityisesti köyhyysriskiin.**

Haastateltaessa koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevia sateenkaarinuoria kävi ilmi, että kaikilla heistä oli sekä ulkopuolisuuden kokemuksia että kokemuksia koulukiusaamisesta (11 nuoren teemahaastattelu).¹⁴ Myös vanhempien päihdeongelma oli yleinen, yhdestätoista vastaajasta seitsemän kertoi vanhemman päihdeongelmasta. Yli puolet vastaajista myös kertoi, että heidän jollakin perheenjäsenellään on jokin fyysinen sairaus tai vamma. Vain kolme vastaajaa kertoi sellaisista taloudellisista toimeentulovaikeuksista, jotka rajoittavat perustoimeentuloja tai harrastamista.¹⁵ Myös sateenkaarierityisessä Sinuiksi-palvelussa¹⁶ näkyy asiakaskunnassa **transnuorten ryhmä, joka on keskeyttänyt opintonsa ja jäänyt työelämän ulkopuolelle vaikean elämäntilanteen vuoksi.** Usein heillä on syrjintäkokemuksia ja syrjityksi tuleminen pelkoa sekä vähemmistöstressiä¹⁷. He elävät usein taloudellisesti hyvin vaikeassa tilanteessa.¹⁸

Transnuorten tukipalveluiden kokemusten mukaan nuorten jaksamiseen vaikuttaa vahvasti sukupuolidysforian aste ja perheen tuki. Lisäksi autismikirjo on merkittävästi paljon yleisempää transnuorilla. Se voi aikaansaada opinnoissa ja työssä keskittymisvaikeuksia ja uupumista. Uupumisriskiin vaikuttaa myös aistiherkkyys. Toisaalta autismikirjoon voi liittyä myös vahvuustekijöitä. **Autismikirjon ja sukupuolidysforian yhdistyessä nuori on kaksinkertaisen vähemmistöstressin riskissä.** Tilannetta vaikeuttaa pitkät, monien vuosien odotusajat sukupuolen korjaushoitoon. Raskas tilanne johtaa helposti alisuoriutumiseen: nuorella ei ole voimavaroja lähteä toteuttamaan kaikkea omaa lahjakkuuttaan.¹⁹ Elämänsäkaressa tämä tarkoittaa viivästynyttä koulutukseen ja työelämään pääsyä, menetettyjä uramahdollisuuksia ja tuloja.

Sateenkaarilapsilla ja -nuorilla on paljon myös vahvuustekijöitä. Esimerkiksi haastatellut koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret olivat poikkeuksellisen aktiivisia yhteiskunnallisesti: valtaosa heistä äänesti ja harjoitti verkkoaktivismia, koska he kokivat yhteiskunnallisen aktiivisuuden tärkeänä.²⁰ Aiemmin, vuonna 2013 haastatellut nuoret kokivat omista kokemuksistaan kumpuavaa auttamisenhalua, mikä ohjasi myös heidän koulutus- ja ammatinvalintojaan.²¹ Kouluterveyskyselyssä sateenkaarinuorten kokemukset seurustelusuhteistaan ovat olleet vahvasti positiivisia ja vahvistavia. He harrastavat liikuntaa muita nuoria vähemmän, mutta kulttuuria ja taidetta muita nuoria enemmän.²² Kulttuurin ja taiteen harrastamisen kautta he voivat kerryttää kulttuurista pääomaa.

Tarvitsisimme enemmän tietoa sateenkaarinuorten kulttuurisesta pääomasta sekä resilienssin kehittymisestä ja siihen vaikuttavista taustatekijöistä, ml. heidän sosioekonominen taustansa. Tämän selvittäminen auttaisi luomaan yhä parempia ja täsmällisempiä tukipalveluita sateenkaarilapsille ja -nuorille.

4. Transnuoret ja hoitoon pääsy

Tällä hetkellä nuori voi Suomessa joutua odottamaan sukupuolen korjaushoidon aloitusta 4–5 vuotta, koska jo arviointiin pääseminen on vaikeutunut. Lisäksi transsukupuolinen nuori etenee nopeammin kuin ei-binäärinen/muunsukupuolinen nuori, koska muunsukupuolisia ei arvioida eikä hoideta nuorisopoliklinikoiden trans-työryhmässä.²³

Hoidon saannin vaikeutuminen johtaa transnuorten keskinäiseen eriarvoisuuteen, kun hyvin toimeentulevat perheet hankkivat hoitoja ulkomailta, mm. Iso-Britanniasta. Hoidon hankkiminen toisesta maasta edellyttää paitsi taloudellisia resursseja, myös kielitaitoa ja tiedollisia resursseja. Nämä ovat usein yhteydessä koulutustasoon. Nuorten kattavien mielenterveyspalvelujen saamisen vaikeuden takia hyvätuloisten perheiden yksi tärkeä tuki nuorelle voi olla myös omakustanteinen terapia. Hyvin toimeentulevat perheet voivat myös ostaa nuorelleen sellaista kosmeettista kirurgiaa, jota Suomessa transnuori ei saa julkisen terveydenhuollon kautta. Pitkiksi ajoiksi vaille apua jäävälle nuorelle on todennäköisempää hankkia lääkkeitä turvattomia reittejä pitkin (diilerit, pimeä verkko, kuntosalien doping-välittäjät), ja jopa itsekastraatioita vielä satunnaisesti tapahtuu. **Translapset ja -nuoret saavat hyvin erilaisen alun elämälleen riippuen sekä perheensä tulotasosta että tuesta.**

Sateenkaarierityisissä palveluissa (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus) sosioekonominen tausta näkyy siinä, että yhteiskunnallisesti hyväosaisemmat vanhemmat asioivat transnuoren kanssa. Vähemmän hyväosaisesta taustasta tulevat nuoret hakeutuvat palveluihin useammin lastensuojelun kautta. He myös usein löytävät palvelut myöhemmin, aikuisuuden kynnyksellä ja asioivat yksin. Lisäksi vieraskielisistä perheistä

tulee vain vähän sellaisia asiakkuuksia, että vanhemmat ja lapset asioisivat yhdessä. **Sosioekonominen asema näkyy myös perhepalveluiden käytössä:** keskiluokkaiset vanhemmat käyttävät enemmän Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksen perhepalveluita.

5. Koronapandemia ja poikkeusaika

Kriisiaikoina nousee esiin haavoittuvien ryhmien asema. Koronapandemian poikkeusaikaan liittynyt koulujen siirtyminen etäopetukseen on saattanut vaikuttaa kielteisesti niiden nuorten hyvinvointiin, jotka saavat tukea kouluympäristössä, mutta joilla on vaikeuksia kotona. Toisaalta etäopetus on voinut helpottaa niitä nuoria, joille kouluympäristö ei ole turvallinen.²⁴

Pelastakaa lapset ry:n kyselyssä koskien 12–18-vuotiaiden lasten ja nuorten arkea, perheen taloustilannetta, lasten hyvinvointia ja koronapandemian vaikutuksia noin puolet vastaajista koki elämäntilanteensa ja hyvinvointinsa hyväksi. Noin kolmasosa lapsista koki hyvinvointinsa heikoksi, ei kokenut saavansa tukea muilta ihmisiltä ja koki elämänsä epävakaaaksi. Tulosten mukaan pienituloisten perheiden lasten ja vähemmistöön kuuluvien lasten mielen hyvinvointi oli selkeästi muita heikompi. **Useimmiten hyvinvointinsa kokivat heikoksi sateenkaarilapset ja -nuoret, koskien 49 % heistä.** Lisäksi 47 % sateenkaarilapsista ja -nuorista koki hyvinvointinsa heikentyneen edellisestä vuodesta, kun muissa vastaajissa luku oli 26 %.²⁵

Kouluterveyskyselyjen 2019 ja 2021 tuloksia verrattaessa näkyy, että **tyytyväisyys omaan elämään** oli kahden vuoden aikana laskenut kaikilla vastaajilla, mutta **eniten se oli laskenut sukupuolivähemmistöihin²⁶ kuuluvilla lapsilla ja -nuorilla** (48 prosentista 33 prosenttiin). Heillä **myös huoli omasta mielialasta viimeisen 12 kuukauden aikana oli kasvanut eniten** (59 prosentista 75 prosenttiin).²⁷ **Myös ei-heteroseksuaalisilla lapsilla ja nuorilla huoli mielialasta oli suurempi kuin heteroseksuaaleilla ja sen nousu samoin** (66 prosentista 73 prosenttiin). Sama suunta näkyy kysymyksissä koulu-uupumuksesta, ahdistuneisuudesta ja yksinäisyydestä vuosina 2019 ja 2021.

Etäopetus ja kohtaamispaikkojen kiinni olo korona-aikana on johtanut vertaistuen vähentymiseen ja kotona vietetyn ajan lisääntymiseen. Tämä on lisännyt yksinäisyyttä. Osa palveluista siirrettiin nopeasti verkkoon. Sateenkaarierityisissä palveluissa havahduttiin korona-aikana siihen, että **kaikilla asiakkailla ei ole sellaista taloudellista tilannetta, että verkkopalvelut olisivat kotona heidän käytössään, heiltä saattoi puuttua niin välineet kuin verkkoyhteys.** Myös **asunnon koko** vaikutti mahdollisuuteen omaan rauhaan verkkopalvelujen käyttäjänä. Tämä koski erityisesti **kotona asuvia nuoria**, joilla ei joko ollut vanhempiansa tukea tai asiasta ei ollut puhuttu perheessä.²⁸

Terveystieteiden palveluissa on keskitytty koronan hoitoon ja muun muassa **transnuorten tarvitsemissa palveluissa hoidon saaminen on vaikeutunut. Taloudellisesti vaikeassa tilanteessa elävien nuorten tilannetta vaikeutti muun muassa kesätöiden saamatta jääminen.** Erityisesti kesätöiden saaminen oli vaikeaa transnuorille, joilla on muutenkin vaikeuksia työelämään pääsyssä. On kuitenkin huomioitava, että samaan aikaan pandemian seurausten kanssa on ollut meneillään translain uudistus, jota on odotettu pitkään. Siihen liittyvä repivä yhteiskunnallinen keskustelu on vaikuttanut erityisesti transnuoriin.²⁹

6. Suositukset

Sateenkaarilasten ja -nuorten hyvinvoinnin ja aseman parantamiseksi risteävät erot huomioiden, ml. sosio-ekonomiset erot olisi ryhdyttävä seuraaviin toimenpiteisiin:

- Translakia uudistetaan niin, että muunsukupuolisten ja alaikäisten oikeudet huomioidaan ja sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen tehdään mahdolliseksi alle 18-vuotiaille. Nykyisen lainsäädännön ja hoitojärjestelmän vahingollisia vaikutuksia lasten ja nuorten hyvinvoinnille ja yhdenvertaisuudelle tuodaan esiin vaikuttamistyössä.
- Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelut saatetaan kuntoon, sateenkaarinuoret ja heitä koskevat risteävät erot huomioiden. Palveluista tiedotetaan sateenkaarinuoria puhuttelevasti.
- Lapsia ja nuoria koskevien sote-palveluiden laadulliseen tutkimukseen tulee sisällyttää sateenkaariväestön kysymykset siten, että niitä on mahdollista tarkastella myös risteävät erot huomioiden, tutkien sekä palveluita käyttävien asiakkaiden että työntekijöiden/toimijoiden kokemuksia ja toimintaa sekä toimintojen ja organisaatioiden käytäntöjä.
- Vahvistetaan oppilashuollon ja lastensuojelun sateenkaariosaamista, erityisesti koskien sateenkaarilasten ja nuorten kokemaa seksuaalista ahdistelua ja väkivaltaa sekä heidän kokemaansa henkistä ja fyysistä lähisuhdeväkivaltaa.
- Kouluista ja oppilaitoksista tehdään kaikille lapsille ja nuorille, ml. sateenkaarilapsille ja -nuorille turvallisia oppimisympäristöjä. Sitä tuetaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelulla, koulujen henkilökunnan lisäkoulutuksella sekä häirintään ja kiusaamiseen puuttumisen selkeillä ohjeilla. Suunnittelussa ja ohjeistuksessa tulee eksplisiittisesti käsitellä seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvää syrjintää moniperustainen syrjintä mukaan lukien. Lapset ja nuoret otetaan mukaan suunnitteluun.

- Oppilaitosten opetusta, vuorovaikutusta ja erityisesti tukipalveluja ja ohjauskäytäntöjä muokataan sellaisiksi, ettei kaikkia opiskelijoita tai työntekijöitä oleteta heteroseksuaaliseksi tai sukupuolinormeihin mukautuviksi. Keinoja ovat täydennyskoulutus, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu, kouluterveydenhuollon asiakaskäytäntöjen kehittäminen sekä sukupuolittietoinen ja sukupuolisensitiivinen lähestymistapa pedagogisena keinona tasa-arvoiseen kasvatukseen, syrjinnän ennaltaehkäisyyn ja esimerkiksi sukupuolen mukaisen segregaaation purkamiseen koulutukseen ja työelämään hakeutumisessa.
- Opinto-ohjaajat tarvitsevat lisäkoulutusta sukupuolittietoisesta lähestymistavasta, sateenkaarinuorten syrjäytymisriskeistä sekä risteävistä eroista.
- Erilaisissa työpaja-, ammattistartti-, valmennus- ja muissa pääkoulutusvaihtoehtojen ulkopuolella oleville nuorille suunnatuissa ohjelmissa ei-heteroseksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden osaamisen tasoa tulee nostaa henkilöstön täydennyskoulutuksella.
- Systemaattista tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä tulee tehdä paitsi oppilaitoksissa, myös nuorten harrastus- ja liikuntatoiminnassa että sote-palveluissa.
- Seta tekee yhteistyötä (mm. eduskunnan sateenkaariverkosto, tasa-arvoasiain neuvottelukunta) sen edistämiseksi, että käynnissä olevassa sosiaaliturvauudistuksessa huomioidaan erityisessä syrjäytymisriskissä olevat sateenkaarilapset ja -nuoret.
- Kriisiaikoihin varautumisessa huomioidaan oppilaitoksissa opiskelijoiden sosioekonomiset ja muut risteävät erot ja mahdollisuudet käyttää verkko-opiskelun välineitä sekä opiskella rauhassa omassa tilassa sekä sateenkaarilasten ja -nuorten erityisen tuen tarve.
- Lasten ja nuorten palveluissa, ml. sateenkaarierityiset palvelut huomioidaan lasten ja nuorten sosioekonomiset erot ja vaihtelevat mahdollisuudet käyttää verkkopalveluita ja mahdollisuus omaan tilaan.

Alaviitteet

- ¹ Satu Maljander et al. Sateenkaarinuoret poikkeusaikana, s.179. Teoksessa Marjatta Kekkonen et al. (toim.) Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan. Nuorten elinolot -vuosikirja 2022. Nuorisotutkimussäätiö. Verkkojulkaisu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-937-5>
- ² Vuonna 2013 toteutetussa kyselytutkimuksessa saatiin tietoa 1619 sateenkaarinuorelta, iältään 15-25 vuotta. Katarina Alanko: Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto verkkojulkaisuja 72 & Seta, Setajulkaisuja 23. Helsinki 2014. Suomennos: Olavi Kaljunen.
- ³ Joonas Pitkänen: Adverse childhood experiences, parental socioeconomic resources and hospital-presenting self-harm in adolescence and young adulthood. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, sosiologia 2023.
- ⁴ Satu Jokela et al: Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Työpäpaperi 38/2020. THL 2020. [Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi \(julkari.fi\)](#)
- ⁵ Molemmat vanhemmat tai ainoa vanhempi syntynyt ulkomailla.
- ⁶ [Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi \(julkari.fi\)](#)
- ⁷ Haastattelut ovat 2000-luvun alkupuolelta. Lehtonen Jukka Gendered Post-Compulsory Educational Choices of Non-Heterosexual Youth. European Educational Research Journal Volume 9, Number 2, 2010. ss. 177-191.
- ⁸ ks. Jukka Lehtonen Ei-heteroseksuaaliset nuoret työssä ja asevelvollisuutta suorittamassa. Teoksessa Jukka Lehtonen (toim.) Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä. STAKES Raportteja 269. Saarijärvi 2002. s 71.
- ⁹ Toisaalta osa nuorista koki, ettei seksuaalisuus tai sukupuoli ollut vaikuttanut heidän valintoihinsa (pakottavasti) vaan he olivat tehneet mielestään valintansa täysin itse. Jukka Lehtonen Moninaisuus ja normatiivisuus haasteina – ei-heteroseksuaaliset ja trans-nuoret ammatillisissa oppilaitoksissa teoksessa Katriina Bildjuschkin & Susanna Ruuhilahti (toim.): HOT - huolehdi ohjaa ja tue. Turun kaupunki, sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja, 2012. s. 273.
- ¹⁰ emt, ss. 271-273.
- ¹¹ emt, s. 275.
- ¹² Jukka Lehtonen Ei-heteroseksuaaliset nuoret työssä ja asevelvollisuutta suorittamassa. Teoksessa Jukka Lehtonen (toim.) Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä. STAKES Raportteja 269. Saarijärvi 2002. s. 68.
- ¹³ Anukatarina Saloheimo: Sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen työelämässä 2015-2020. Kyselytutkimuksen raportti. Dreamwear Club DwC ry, Isio ry, Transfeminiinit ry, Translasten ja -nuorten perheet ry, Trasek ry, Setan sukupuolen moninaisuuden toimikunta 2021. Verkkojulkaisu. ss 31-32. [Sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen työelämässä 2015-2020 \(filesusr.com\)](#)
- ¹⁴ Jenni Palomäki: ["Ei kukaan ihminen oikein osoittanut kiinnostusta musta, joten ajattelin, että olen sitten itsekseni." Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien sateenkaarinuorten kokemuksia kuulumisesta ja osallistumisesta \(tuni.fi\)](#) Tampereen yliopisto. Nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen maisteriohjelma, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. s. 70.
- ¹⁵ Emt, s. 43.
- ¹⁶ Sinuksi-palvelu on yhdistyspohjaista toimintaa, jossa annetaan ammatillista neuvontaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville ja identiteettiään pohtiville ihmisille sekä heidän läheisilleen.
- ¹⁷ Vähemmistöstressillä tarkoitetaan kroonista stressiä, joka syntyy ympäröivän yhteiskunnan kielteisten asenteiden ja toistuvien syrjäytymiskokemusten ristipaineessa. Vähemmistöstressi voi altistaa tietyille fyysisille sairauksille sekä lisätä mielenterveysoireita, itsetuhoisuutta, ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden tunteita ja syrjäytymistä. Onni Jaskari & Anna Keski-Rahkonen: Vähemmistöstressi uhkana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terveydelle. Duodecim 2021; 137(17): 1781-8. [duo16384.pdf \(duodecimlehti.fi\)](#)
- ¹⁸ Suullinen tiedonanto 5.11.2022. toiminnanjohtaja Mikko Ala-Kapee, Sinuksi-palvelu.
- ¹⁹ Johtava sosiaalityöntekijä Maarit Huuska, Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. Sähköpostitiedonanto Johanna Pakkaselle 21.12.2022.

-
- ²⁰ Jenni Palomäki: ”Ei kukaan oikein osoittanut kiinnostusta musta, joten ajattelin, että olen sitten itsekseni.” – Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien sateenkaarinuorten kokemuksia kuulumisesta ja osallistumisesta Pro gradu - tutkielma. Tampereen yliopisto. Nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen maisteriohjelma, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. s. 70. ["Ei kukaan ihminen oikein osoittanut kiinnostusta musta, joten ajattelin, että olen sitten itsekseni.": Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien sateenkaarinuorten kokemuksia kuulumisesta ja osallistumisesta \(tuni.fi\)](#) ss. 67-68
- ²¹ Katarina Alanko: Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto verkkojulkaisuja 72 & Seta, Setajulkaisuja 23. Helsinki 2014. Suomennos: Olavi Kaljunen. s. 30
- ²² Satu Jokela et al: Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Työpäperi 38/2020. THL 2020. [Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi \(julkari.fi\)](#)
- ²³ Tämä luku perustuu SMOKin asiakaskokemuksiin. Johtava sosiaalityöntekijä Maarit Huuska, Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. Sähköpostitiedonanto Johanna Pakkaselle 21.12.2023.
- ²⁴ Satu Maljander et al. Sateenkaarinuoret poikkeusaikana, s. 179. Teoksessa Marjatta Kekkonen et al. (toim.) Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan. Nuorten elinolot -vuosikirja 2022. Nuorisotutkimussäätiö. Verkkojulkaisu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-937-5> . Katsaus sateenkaarinuoriin poikkeusaikana on silmiä avaava, mutta tuloksia ei ole raportoitu sosioekonomiset erot huomioiden.
- ²⁵ Kysely on toteutettu keväällä 2022 (N= 1130). Tuloksia ei ole raportoitu yhdistäen vähemmistöön kuulumista ja pienituloisuutta. Lapsen ääni 2022: Lasten ja nuorten kokemuksia perheen pienituloisuudesta: Hyvinvoinnin vajeet ja haasteet. Pelastakaa lapset 2022. Verkkojulkaisu. [lapsenaani2022_raportti_web.pdf \(amazonaws.com\)](#)
- ²⁶ Raportissa käytetään jaotteluna kategorioita sukupuolivähemmistöt ja seksuaalivähemmistöt.
- ²⁷ Satu Jokela et al: [Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi \(julkari.fi\)](#) Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Työpäperi 38/2020. THL 2020.
- ²⁸ Suullinen tiedonanto 5.11.2022. toiminnanjohtaja Mikko Ala-Kapee, Sinuiksi-palvelu.
- ²⁹ Satu Jokela et al: [Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi \(julkari.fi\)](#) Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Työpäperi 38/2020. THL 2020.